Муниципальни бюджетни школал хьалхара дешаран учреждени
«ХЬАЛХА-МАРТАНАН БЕРИЙН БЕШ №3 «ИМАН»

Хьехаран сахьтан конспект:
«Нохчийн фольклор. Фольклоран жанр Илли»

Хьалха- Марта-2022 ш.

1алашо:
Халкъан барта кхоллараллех долчу хаарийн юкъара маь1на дар;
иллийн жанрах болу кхетам шорбар;
берийн дегнашкахь патриотически ойла, халкъан иллешка безам кхиор.

Гайтаман г1ирс: Нохчийн фольклоран жанраш, вота, кехат пондар, дечиг пондар.
Хьехаран кепаш: карладаккхар, хьехархочун дош, 1аматан хаттаршна жоьпаш далар; кластер вовшахтасар.
Методаш: практически, гайтаме, мультимедийни.

1.**Маршалла хаттар**

Марша дог1ийла шу, бераш! Делан пурбанца вай д1адолор ду рог1ера хьехаран сахьт. Вайх Дала бина къинхетам бу, тахана эвххьаза, дуьззина шен ненан маттах дош ала йиш хилар. И хестош долчу дешнащца хьайн ненах, ненан маттах, Даймахках довха дош ала йиш хилар.

2. **Карладаккхар**
-Бераш,дагадаийта, фольклор бохург х1ун ду?
(Берийн жоьпш)

-Бераш, шун муьлха фолклоран жанраш йойза?
(Берийн жоьпш)

3. Дешаре шовкъкхоллар

Ницкъ хиларх хуьлуш вац яьхь йолу дика кIант,

ХIилланах хуьлуш вац тешаме дика кIант,

Тешамо, гIиллакхо, собаро веш ву-кха,

Оьздалло, хьекъало, стогалло веш ву-кха,

ГIиллакхах вуьззина яхь йолу дика кIант[4], –

боху илли тIехь халкъо.

4. Тема билгаляккхар

Бераш, вай тахана муьха фоклоран жанр евзийтар ю аьлла хета шуна?
(Берийн жоьпш)

Нийса боху, и муха хиар шуна?
(Берийн жоьпш)

5. Керла тема хьехар

Къоман хьалха хилла долу дерриг а дахар билгалдолу фольклорехь. Халкъан лаамаш, сатийсамаш, цуьнан г1айг1анаш, баланаш, хазахетарш, халахетарш, цо лайна вон а, дика а, халкъан кхетам, ойла - и дерриг а фольклорехь ду. Нохчийн фольклорехь дуккха а жанрашкахь йолу произведенеш ю.

Вай 1амийна туьйранаш, кицанаш, х1етал-металш нохчийн халкъан барта кхоллараллина юкъадог1уш ду.

Ткъа тахана вай 1амийр ду нохчийн барта кхоллараллин керла жанр - иллеш.

Иллеш кхолладелла герггарчу хьесапехь кхо б1е шо сов хьалха. Нохчийн иллеш к1орггера чулацам, йоккха исбаьхьалла йолуш ду. Шен иллешкахь халкъо ч1аг1до Даймохк безар, иза 1алашбар, кхечу къаьмнашца доттаг1алла хилар. Къонахалла, майралла, оьздангалла, адамийн сий лардар кхайкхадо иллешкахь. Иллеш т1ехь дуьйцург цхьадерг историехь хилла бакъдерг ду, важадерг - халкъо ша кхоьллина.

Мехкан, къоман сий лардеш, халкъана хьалхабевлла хилла нах бу иллийн турпалхой. Шен дик- чу к1ентийн хьуьнарш хастаме деш дийца лаарна, уьш т1екхуьучу т1аьхьенга д1ахаийта 1алашо йолуш кхуллуш хилла халкъо и иллеш. Царна т1ехь буьйцурш халкъан тоьлла к1ентий, халкъан турпалхой .Илли д1а олу дечиг пондар т1аьхьар, божарша.

6. Керла тема кхин д1а а хьехар

-Ткъа х1инца берш, вай ладуг1ар ду Шарпудди Исмаиловс д1аолучу — «Къонаха» ц1е йолчу иллиг

Мичхьа ду хьан Ницкъ куралллий - ас аьрзоне хаьттира,
Шен Ницкъ болу ши т1ам тоьхна - Аьрзо хьала г1аьттира.
Бертахь Доьзал, Маьрша Даймохк - беца Къонахчуьн ши т1ам.
Бийца Мохккий Моттий бацахь - Адамех ца Олу Къам.

Къонахчуьн Дарж Оза Терза - х1инца а данза ду бах,
Дуьне Цуьнца Дуста Г1ортах - Сов хир бу Къонахчуьн Мах.
Вага Къонах Оьшуш Хилахь - Молха Санна Вагалахь.
Де кхоладеш Буьйса яг1ахь - Хаьштигах Хьо Къагалахь.

Къонах воцуш ваха атта - хилла Массо Заманахь.
Атта дацарх Къонах Хилий - Тахна Ваха 1амалахь.
Къонахашна Зама йоцуш - хилла а яц Заманаш,
Замане ца ловзавойтуш - Зама Ловзо 1амалахь.

Шен Вешина Воша воцчух - Хьуна хир вац Доттаг1а,
Хьайца хало Екъна вацахь - Теший Дог Ма Дастахьа!
Шен Дена во1 ца хиллачух - К1ант хир ма вац Махкана.
К1илло стагах Къонах хилац - юкъах герзаш дехкарах

Даржех Уггара Лакхар чарах - Ду Хьуна К1ант Къонаха.
Цу Дарже Хьо Кхаьчна вацахь - Лахал Хьаже гонаха.
Уггар Лакхар Къонах Дош Ду - Вай Ц1ер Дешций легарехь.
Сийлаллий Таж Нана Ц1е Ю - Маьлхан Нуьрехь Къегарехь.

Массо Ирсен Волчу хенахь - Ирсе Хила 1амалахь,
К1ад а Ца луш хало Лар а - Ду Къонахчуьн Амалех.
Вай-м Дуьненчу Сакъера а - Тойнехь 1ен Ца Даьхкини,
Дуьне Хазда Кхана Делчи - Сий Дайта Вай Даь1ахкийн.

7.Сада1аран минот
(Могшалла 1алашйаран технологи)

-**Бераш, нохчийн къоман къонахи бевзий шуна?**
(Берийн жоьпш)

8.Бераш, кхи д1а болх вай д1а хьурбу кхолларан пхьолачохь.

-Дечиг пондар
(Мультимедийни технологи)

-Хьа дуьйцар ду дечиг пондарх лаьцна?
(Берийн жоьпш)

-Кехат пондар
(Мультимедийни технологи)

-Хьа дуьйцар ду дечиг пондарх лаьцна?
(Берийн жоьпш)

-Вота
(Мультимедийни технологи)

-Хьа дуьйцар ду вотанах лаьцна?
(Берийн жоьпш)

- кхочуш яр
(Дешархойн ойлаяран чолхе барам кхиаран технологи)

-Бераш, аш х1инца кластер вовшех тосуш кхолларан болх бан беза.

Вайна хууш ду, Кластер – ингалсан маттахь курс, кемсийн хорханаш, гулдалар бохург ду. Х1уманаш, цуьнан билгалонаш тайп-тайпана юкъаметтигаш гойтуш.

1.Ам цул хьалха шу декъадала деза шина тобане.

2.Шайн табанашна ц1е а тиллина, хьалхара стаг векал вича ба1х1а хир ду аш.

-Мехкарийн тоба: барта кхоллараллин жанрашна кластер хlоттае.
-Къонахийн тоба: къонахчуьн амал билгалйоккхуш кластер х1оттае.

-Тобарий хьалхарчу наха (бераш) дуьйцу шайн кластеран амалш

9. Рефлекси

-Чакхъяха предложенеш:
суна тахана хьехаран сахьтехь хии…

10. Жам1 дар

-Муьлха илли девзи вайна тахана?
(Берийн жоьпш)

-Муха хила веза къонах?
(Берийн жоьпш)

-Тахан лера хьехаран сахьт дерзош вай гойтар ду, оьзда йо1ан а, майра къонахчуьн а, нохчийн хелхар.